

บทบรรณาธิการ

การจากไปของ Jürgen Habermas ในฐานะนักปรัชญาและนักสังคมศาสตร์คนสำคัญเมื่อไม่นานมานี้ นำพาให้วงวิชาการทั่วโลกได้กลับไปทบทวนคุณูปการสำคัญ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “**พื้นที่สาธารณะ**” (public sphere) ซึ่งมีได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ หากเป็นพื้นที่ของการสื่อสารเชิงเหตุผล การแลกเปลี่ยนอย่างเสมอภาค และการก่อรูปของเจตจำนงร่วมในสังคมประชาธิปไตย หากพิจารณาในบริบทปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำทางอำนาจในการสื่อสาร เสียงของบางกลุ่มยังคงถูกทำให้เงียบงันหรือถูกแทนที่ด้วยกลไกเชิงโครงสร้าง แนวคิดของ Habermas กลายเป็นคำถามเชิงจริยธรรมที่ท้าทายการพัฒนาของสังคมจากหลายมุมมอง โดยเฉพาะบทบาทของพื้นที่สาธารณะในฐานะพื้นที่กลางของการใช้เหตุผลร่วมกันของประชาชนผ่านการสื่อสารที่มีได้ถูกรัดรั้งครอบงำด้วยอำนาจ หากเปิดทางให้ความแตกต่างได้ปะทะสังสรรค์กันอย่างเสมอภาค แนวคิดของ Habermas ยังทำหน้าที่ได้ดีในฐานะเครื่องมือสำคัญเพื่อวิพากษ์สังคมร่วมสมัย ในห้วงเวลาที่เสียงของผู้คนบางกลุ่มยังคงถูกตัดขาด และการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะยังคงมีเงื่อนไข

เมื่อพิจารณาบทความในฉบับที่ 1 ของปี 2569 จะเห็นเส้นทางการคิดที่เป็น conceptual thread ร้อยเรียงค่อย ๆ พาผู้อ่านขยับองค์ความรู้จากระดับ “**พื้นที่ของระบบและองค์กร**” ไปทำความเข้าใจ “**การใช้ชีวิตของผู้คนในพื้นที่ชีวิตประจำวัน**” อย่างมีนัยยะสำคัญ

กลุ่มแรก “**องค์การ วัฒนธรรม และโครงสร้างการให้บริการสาธารณะ**” สะท้อนคำถามพื้นฐานของพื้นที่สาธารณะในระดับสถาบัน **ชารินทร์ เกษร และคชตริย์ เจริญสุข** ชี้ให้เห็นในบทความว่า แม้องค์กรจะมีสมรรถนะสูง ก็ยังไม่สามารถกล่าวได้ว่าการใช้พื้นที่สาธารณะนั้นได้อย่างสมบูรณ์หากผู้รับบริการบางกลุ่ม โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติยังเข้าถึงได้จำกัด **Solos Ponnbamroong และคณะ** ขยายภาพการศึกษาสังคมไปสู่แพลตฟอร์มดิจิทัล ซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะรูปแบบใหม่ที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสื่อสารกับรัฐในการจัดการปัญหาเมือง ขณะที่ **วนิก จุลนพ** แสดงให้เห็นว่าการออกแบบระบบบริการที่ลดขั้นตอน สามารถลด “**กำแพงที่มองไม่เห็น**” ในการเข้าถึงบริการได้ และ **กิตติ สมอุมจารย์ และพระสุริวัชรธรรม** ชี้ให้เห็นว่า บรรยากาศขององค์กรที่เอื้อต่อการสื่อสารภายใน คือรากฐานของการสร้างพื้นที่สาธารณะที่มีคุณภาพได้ งานในกลุ่มแรกจึงเหมือนกับจะร่วมกันตั้งคำถามภายใต้การตีความของเหตุผลว่า องค์กรไทยสามารถเป็น “**พื้นที่ของเหตุผล**” ตามอุดมคติของ Habermas ได้มากน้อยเพียงใด

บทบรรณาธิการ

กลุ่ม “**นวัตกรรมทางสังคมและการพัฒนามนุษย์**” ได้อธิบายแนวคิดพื้นที่สาธารณะผ่านการทำความเข้าใจกลุ่มสังคมย่อยที่มีสิทธิ์ใช้พื้นที่และทวงคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ **บุญชาญ ผ่านสุวรรณ และคณะ** ศึกษาการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้างต่อคนพิการว่าเป็นกลไกสำคัญในการขยายพื้นที่สาธารณะให้ครอบคลุมผู้ที่เคยไม่ถูกนับรวม ขณะที่ **ปิยบุตร เกตุวิริยะกุล และคณะ** สะท้อนว่าการพัฒนาเครื่องมือเพื่อสนับสนุนการปรับตัวของผู้ป่วย คือ การคืน “เสียง” และ “บทบาท” ให้กับบุคคลในสังคม งานในกลุ่มนี้ส่งเสียงไปในทิศทางเดียวกันว่าพื้นที่สาธารณะที่ให้คุณค่าต่อความเท่ากัน มิได้เริ่มต้นจากโครงสร้าง หากต้องเริ่มต้นจากการมองเห็นคุณค่าและยอมรับความเป็นมนุษย์ของกันและกันในทุกสถานะ

กลุ่มที่สาม “**พื้นที่ ความเหลื่อมล้ำ และพลวัตทางสังคม**” ได้ชวนผู้อ่านร่วมตั้งคำถามเชิงโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะ **จันทน์ เจริญศรี** ชี้ให้เห็นความย้อนแย้งของการพัฒนาเมืองที่แม้จะสร้างการเติบโต แต่ก็ทำให้บางพื้นที่และบางชีวิตถูกทำให้ไร้ตัวตนในเชิงสัญลักษณ์ ขณะที่ **ขอสาลี อาแว และคณะ** แสดงให้เห็นถึงบทบาทของภาคประชาสังคมในการสร้างพื้นที่กลางของการสื่อสารในบริบทความขัดแย้ง ซึ่งสะท้อนอุดมคติของ Habermas อย่างชัดเจนว่า พื้นที่สาธารณะต้องถูก “สร้าง” และ “ธำรงไว้” ผ่านการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง งานทั้งสองชิ้นกำลังบอกเล่าว่าการพัฒนาเกี่ยวพันกับอำนาจ การต่อรอง และความสามารถของผู้คนในการสร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่ของตน ซึ่งขยายมิติความเข้าใจการพัฒนาสังคมให้พิจารณาทั้งข้อจำกัดและโอกาสในการสร้างพื้นที่สาธารณะที่เป็นธรรมได้อย่างแท้จริง

ต่อเนืองมาสู่กลุ่มสุดท้าย “**การเรียนรู้ พลเมือง และวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่**” อธิบายแนวคิดพื้นที่สาธารณะไปสู่การก่อรูป “**ผู้มีส่วนร่วม**” ในอนาคต **กฤษณพัชร์ บุญช่วย และพงศ์เสวก เอนกจางค์พร** สะท้อนว่าคนรุ่นใหม่ให้คุณค่ากับประสบการณ์และความหมาย ซึ่งสามารถมองได้ว่าเป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ในบริบทการท่องเที่ยง ขณะที่ **กิตติวัฒน์ ดิษฐประเสริฐ และวรงค์ดี ประโรกิจจักร์** รวมถึง **นัชพล คงพันธ์ และคณะ** ชี้ให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม การสร้างสรรค์ และการคิดวิเคราะห์ผ่านนวัตกรรม ทั้งแอนิเมชันและเกมพีเคชัน คือ การฝึกฝน “**พลเมืองเชิงเหตุผล**” ได้เช่นกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นหัวใจสำคัญของ public sphere

บทบรรณาธิการ

บทความทั้ง 11 เรื่องในวารสารฉบับนี้ แม้จะมีจุดตั้งต้นของคำถามที่ต้องการหาคำตอบจากศาสตร์ที่แตกต่าง แต่เมื่อพิจารณาร่วมกันภายใต้กรอบแห่งเหตุผลของ Habermas จะเห็นว่าวิธีคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะนั้นมิได้ดำรงอยู่ในมิติใดมิติหนึ่ง หากผนวกควมรวมได้ในทุกระดับ ตั้งแต่โครงสร้างองค์กร ระบบบริการ นโยบายสาธารณะ ไปจนถึงการพิจารณารายละเอียดชีวิตประจำวัน โอกาสการเรียนรู้ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน วารสารสังคมวิจัยและการพัฒนาจึงมิได้เพียงนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นข้อค้นพบจากบทความ หากตั้งใจเป็นพื้นที่สาธารณะทางวิชาการที่เปิดทางให้ความรู้เหล่านั้นเข้ามา “สนทนาร่วมกัน” อย่างมีชีวิตเพื่อให้มุมมองการพัฒนาสังคมได้อย่างอิสระและมีความหมาย

ในความหลากหลายของบทความที่ถูกร้อยเรียงไว้ในฉบับนี้ จึงมิได้มีเพียงคำตอบ หากยังเต็มไปด้วยความเป็นไปได้ในการจ้องมองสังคมในมิติใหม่ การเชื่อมโยงสิ่งที่ดูแปลกแยกให้เข้ามาหากัน และการขยายขอบเขตของการพัฒนาให้ครอบคลุมทั้งโครงสร้างและรายละเอียดในคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างแท้จริง

รองศาสตราจารย์ ดร.นิริดา แสงสิงแก้ว
บรรณาธิการวารสาร